

ՀԱՖԵԶԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՐՏԱՑՈԼՈՒՄ ԱՅԴԻՆ ԱՂԴԱՇԼՈՒԻ ՆԿԱՐՆԵՐՈՒՄ

Զահրա Մալեքի (ԻԻՀ, Շիրազ)

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի ասպիրանտ
ՀՀ, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պողոտա 24/4
Էլ. հասցե՝ sepide_825@yahoo.com
Հոդվածը ներկայացվել է 29.3.2021, գրախոսվել է 2021,
ընդունվել է տպագրության 15.10.2021
DOI: 10.53548/03208117-2021.3-216

Ներածություն

Պարսից դասական պոեզիան մարմնավորվեց Իրանի ժամանակակից նկարիչների արվեստում՝ նրանցից ոմանց համար դառնալով գեղարվեստական ներշնչման հիմնական աղբյուրը:

Մեր նպատակն է պարսիկ դասական բանաստեղծների և արդի նկարիչների ստեղծագործական ներքին կապը ուսումնասիրել՝ Հաֆեզի և իրանցի ժամանակակից նկարիչ Այդին Աղդաշլուի օրինակով, քանի որ արվեստագետի կտավներն ամբողջապես սերում են պոեզիայից, և դրանցից լավագույնները կերպարվեստի բարձրարժեք նմուշներ են:

Խոջա Շամս ադ-Դին Մուհամմեդ Հաֆեզ Շիրազի

Խոջա Շամս ադ-Դին Մուհամմեդ Հաֆեզ Շիրազին (1352-1389) XVIII-XIX դդ. թարգմանվել է եվրոպական մի շարք լեզուներով և հռչակ ձեռք բերել արևմտյան գրական շրջանակներում: Հաֆեզի դիվանը կամ գազելների ժողովածուն պարունակում է 500 բանաստեղծություն: Հաֆեզը՝ պարսից գրականության խոշորագույն գազել երգողը, իրար շաղկապեց Ռումիի (Մոլանայի) միստիկ բանաստեղծությունը և Սաադիի սիրային գազելները՝ իր գազելներում ներմուծելով փայլուն նորարարություն: «Գերմանացի հանճարեղ գրող Գյոթեն իր հանրահայտ «Արևմտյան-արևելյան դիվանը» գրել է Հաֆեզի ազդեցությամբ և գրքի երկրորդ գլուխը վերնագրել է «Հաֆեզնամե», որտեղ բանաստեղծություններ է նվիրել Հաֆեզի մեծարմանը»¹: Գերմանացի հայտնի բանաստեղծ ու փիլիսոփա Նիցշեն ևս, իր

¹ Խորամշակի Բահադին 2006, 36:

«Իսրաւներ և գրույցներ» գրքում, «Հաֆեզին» վերնագրով բանաստեղծություն է նվիրել գազելների արքային:

Իրանում շատերը Հաֆեզին ճանաչում են որպէս սուրբ մարդ, իսկ նրա շիրմին այցելությունը համարում ուխտագնացություն. «Այցելությունը նրա շիրմին կատարվում է կրոնական հատուկ ծիսակարգով»²:

Հաֆեզի բանաստեղծական աշխարհը սպիրիտուալ/ոգեղեն է և փիլիսոփայական, հետևաբար դժվար է այն արտահայտել պատկերմամբ, քանի որ փոքր-ինչ հեռու է կերպարվեստի աշխարհից: Հաֆեզի բանաստեղծությունների պատկերումը հնարավոր է կատարել միայն մտքում: Նրա գազելների բառերը բազմանշանակ են և ընդհանուր, անորոշ իմաստներ ունեն. ամեն ոք նրա տողերի իր մեկնաբանությունն ու ընկալումն ունի: Իրանական պոետիկայի տեխնիկաներից մեկը բազմիմաստ ու բազմանշանակ խոսելն է, այսինքն՝ մի բառից կարելի է տարբեր իմաստներ ընկալել: Այս տեխնիկան շատ է օգտագործել Հաֆեզը: Նրա պոեզիայի առանձնահատկություններից են նաև թեմաների ընդարձակությունը և լայն ընդգրկումները մեկ գազելի շրջանակում:

«Հաֆեզը ուշադրությամբ էր գրում իր գազելները, և նրա համար մեծ նշանակություն ունեին ուրիշների վերլուծությունն ու մեկնաբանությունը: Նա ցանկանում էր, որ իր գործերը լինեին բացառիկ և ուժեղ: Բանաստեղծն ապրում էր իր հայրենի քաղաքի և մարդկանց շրջանում, երբեք իր կյանքում դուրս չի եկել Շիրազից»³:

Այդին Աղդաշլունի «ճմռթված մանրանկարչությունը»

Հաֆեզի բանաստեղծությունների միջոցով Իրանի ժամանակակից կերպարվեստի նշանավոր ներկայացուցիչ Այդին Աղդաշլուն իրանական դիմանկարում և մանրանկարչության մեջ ներմուծեց սյուրռեալիստական ոճը և ստեղծեց նոր ոճ՝ «ճմռթված մանրանկարչություն»: Ի պատասխան այն հարցին, թե ինչո՞ւ է ճմռթում իր մանրանկարները, արվեստագետը պատասխանել է. «Ես հետաքրքրվում և սիրում եմ դիմանկարը, ուստի ընտրել եմ այս արժեքավոր թեման, գուցե մեկ այլ արվեստագետ ուրիշ չափանիշով է ընտրել այն: Եթե արվեստագետը ցանկանում է խոսել անցյալում ձեռք բերված գեղեցկության մասին և ափսոսանք հայտնել նրա

² Խորամշախի Բահադին 2006, 40:

³ Նիագբերմանի Սաիդ 1985, 46:

վերանալուց ու ճմռվելուց, գուցե ընտրի գեղագրություն, դիմանկար կամ փորագրություն: Ընտրության չափանիշը կախված է ժամանակակից արվեստագետից»⁴:

شعر: غنيمت دان و می خور...حافظ غزل شماره

*Առիթը պատրեհ համարիր ու գինի ըմպիր ծաղկաստանում,
Քանի որ հաջորդ շաբաթ ծաղիկն այլևս չի լինելու:*

Աղդաշլուն ճմռվել է Ռեզա Աբբասիի կտավը (նկ. 1): Դեղին ֆոնի վրա պատկերված է կապույտ հագուստով երիտասարդ՝ կապույտ ու կանաչ գոտիով և գունային բացառիկ գեղեցիկ ներդաշնակությամբ: Ձախ ձեռքում կուծ է բռնել, աջ ձեռքում՝ գինու գավաթ: Ֆիգուրը նստած է դեղին ֆոնի վրա: Դեմքը եռակողմ թեքություն ունի՝ ամենայն գեղեցկությամբ, հանդարտությամբ ու վեհությամբ: Աղդաշլուն նկարել է Ռեզա Աբբասիի կտավն իր բոլոր մանրամասնություններով, նրբագեղությամբ և ճմռված ձևով: Ռեզա Աբբասիի այս ստեղծագործությունը, որ պետք է հարթ ու կոկիկ կերպով դրվեր թանգարանում և պահպանվեր հատուկ ուշադրությամբ, այստեղ դրված է անկարգ ու ճմռված վիճակում: Ոսկյա մի գիծ է անցնում աջ կողմի անկյունից դեպի վերև և դիտողի աչքը ներքևից ուղղորդում դեպի վերև: Լույսի աղբյուրը վերևից է՝ նկարի աջ կողմից: Նկարի շրջանակի վերևի հատվածում կանաչի մեջ Հաֆեզի գազելներից մեկ տող գրված է դեղինով, կապույտով և մանուշակագույնով՝ ստեղծելով հաճելի համադրություն: Մեր կարծիքով, այս ստեղծագործության երանգավորումը չափազանց գեղեցիկ է և ունի առանձնահատուկ գրավչություն, այն ունի ավելի խոր իմաստ, քան մեր մեկնաբանությունը:

Սակայն մյուս գործում (նկ. 2) գույների հակադրությունն ավելի թույլ է արտահայտված, և ամբողջ կտավում գերակայում է մոխրագույնը: Կտավի չեզոք գույների՝ մոխրագույնի և բեժի ֆոնի վրա երևում են ֆիգուրի հագուստի նարնջագույնը և կապույտ կադրը, որի մեջ գրված է մի տող բանաստեղծությունից: Ասես, խամրած պատկերին շունչ է հաղորդվել այդ գույներով:

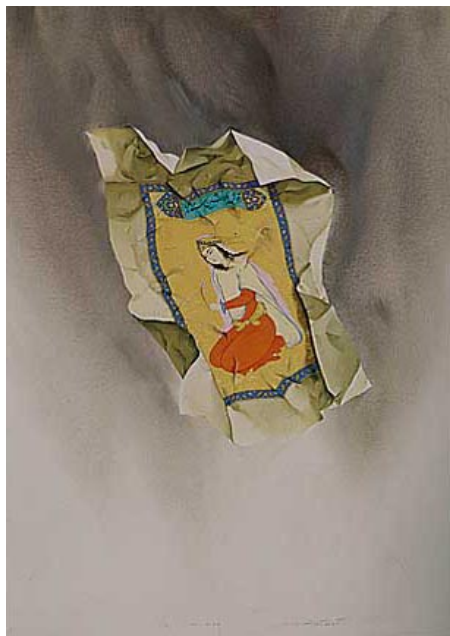
(شعر: در زلف چون ...) (նկ. 3)

*Ո՛վ սիրտ իմ, մի՛ խճճվիր որսապարանի պես նրա վարսերում,
Այնպեղ հաղված գլուխներ կտեսնես՝ անմեղ ու առանց հանցանքի:*

⁴ Նկարչի հետ անձնական զրույցից:

Նկ. 1

Նկ. 2

Նկ. 3

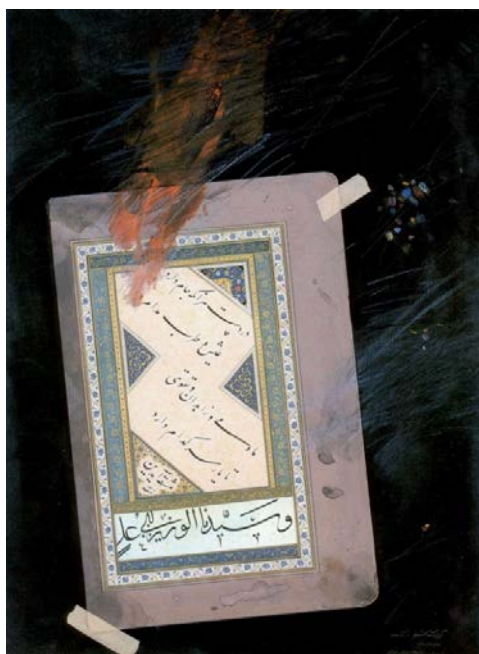
Նկ. 4

Նկ. 5

Նկ. 6

Նկ. 7

Նկ. 8

Սա ևս մեկ այլ ստեղծագործություն է Աղդաշլուի «Կործանման հուշեր» շարքից և սակավաթիվ գործերից մեկն է, որտեղ արվեստագետը ամենայն մանրամասնությամբ է նկարել ֆոնը, մինչդեռ Աղդաշլուի գործերում հաճախ այն միագույն է լինում: Այստեղ գունավորման եղանակը և գրչանկարը նմանվում են Ռեզա Աբբասիի նկարներին: Ֆիգուրները կադրի մեջտեղում են նկարված և քիչ թեքված են մեկը մյուսի կողմը: Հաֆեզի բանաստեղծություններին համահունչ՝ «Ձեռքերն ինչպես գոտի օղակվել են սիրեցյալի մեջքին, և գլուխները կորցրել են ինքնությունը»:

Նկարի ներքևում հեղինակն իր ստորագրության և թվականի կողքին գրել է. «Նկարվել է տրամադրության խառնաշփոթությամբ»: Այս նկարում տեսնում ենք սիրահարին ու իր սիրեցյալին, դաշտը, ծառը, գինու գավաթը և սիրեցյալի մեջքին օղակված թևը: Կտավում մեր ուշադրությունը գրավում է առաջին հերթին ֆիգուրների կանգնելու ձևը: Կինը յուրահատուկ ձևով կանգնել և ձեռքերը բարձրացրել է իր գլխի շուրջ: Գոտկատեղում նրբությամբ երևում են հագուստի կտորի ծալքերը, որ առաջացել են սիրահարի ձեռքի հպումից:

Ձեռքերի և մատների հանգույցները պատկերված են գեղեցիկ և համամասնությամբ: Պատկերի ծախ կողմում տեսնում ենք գինու ապակե սափոր, որի վրա նկարված է չինական զարդապատկեր՝ լեռներում թռչող վիշապ: Սիրեցյալի գույնը կապույտ է, սիրահարինը՝ դեղին: Երկինքը կապույտ է, իսկ հողը կրեմագույն և դեղին՝ երկնային և երկրային սեր: Կնոջ հագուստը ցերեկային երկնքի պես պարզ է և մաքուր, առանց որևէ նախշի ու զարդի, միայն ծալքերի վերջնամասում մի փոքրիկ հատվածում դառնում է կարմրավուն: Տղամարդու հագուստը, ընդհակառակը, հողագույն կամ բեժ է և նախշազարդված է տարբեր բույսերի ու կենդանիների մանր հարդարանքներով: Ամեն ինչ նկարված է մանրամասնությամբ և անթերի, միայն դեմքերը քերթված են և անէացած, որպեսզի անհետանան:

Իրանական դիմանկարում դեմքը ամենակարևոր մասն է: Խայամի ու Հաֆեզի բանաստեղծություններում բազմիցս գովերգվում է սիրեցյալի երեսը, դեմքը: Աղդաշլուն ոչ միայն անհետացրել է յարի դեմքը, այլ նաև ֆեմինիստական դիտանկյունից յարը մշտապես կին չէ, այլ կարող է լինել նաև տղամարդ: Գուցե հարց առաջանա, թե ինչո՞ւ անհետացնել, ինչո՞ւ թաքցնել, դեմքերն ինչո՞ւ պետք է խաթարվեն: Այստեղ պետք է հիշեցնենք իսլամական դիմանկարի մի առանձնահատկություն՝ դա կրոնավոր սրբերի դիմանկարի պատկերման արգելքն է:

Երկու կտավները (նկ. 4/5) մոտավորապես իրար նման են, այստեղ ևս թուղթն օդում ճմռված է: Կադրի վերևում գրված է Հաֆեզի գազելներից մեկ տող: Ֆիգուրները նկարի մեջտեղում են և հակված են դեպի ներքև: Կապույտ ֆոնը դիտողի մոտ տպավորություն է ստեղծում, թե ֆիգուրն ասես օդում ճախրում է: Գույներն ամբողջովին բնորոշ են իրանական-իսլամական արվեստին, որոնք կապույտի ու դեղինի գունային գամմայում են: Այս գործում ինչ-որ տեղ նկատելի է նաև անգլիացի էքսպրեսիոնիստ նկարիչ Ֆրենսիս Բեկոնի գործերին հատուկ կոպտությունը/ագրեսիան:

Մյուս երեք գեղանկարներում (նկ. 6, 7, 8) մեջբերված է միևնույն բանաստեղծական տողը, այսինքն՝ գեղանկարչությունը զուգակցվել է վայելչագրությանը, իսկ գրությունը երիզված է զարդանախշերով: Նախշերիզները կամ զարդանախշ երիզները («թագիիբը») նրբագեղ նախշեր են, որոնք շրջանակի պես դրվում են կրոնական, գիտական, մշակութային, պատմական, բանաստեղծական գրքերի էջերում՝ տեքստի շուրջ: Այս արվեստը տարբեր ձևերով առկա է բազմաթիվ երկրներում և շատ ժողովուրդների մոտ, օրինակ, Եվրոպական մատյանների զարդանախշերն ու հարդարանքները շատ տարբեր են իրանականից: Եվրոպական մատյանների զարդանախշերում կարելի է տեսնել կենդանական-բուսական հարդարանք (խաղողի վազ և գունավոր տերևներ, երբեմն՝ նաև թռչուններ, կենդանիներ), մարդկանց տարբեր դիմապատկերներ, ֆիգուրատիվ նկարներ և բնության տեսարաններ:

Այստեղ տեսնում ենք, որ լույսը վերևից իջնում է նկարի վրա: Գծանկարները ճմռված են, պատռված և այրվում են: Երեք շրջանակում էլ թուղթն օդում առկախ վիճակում է, կադրի կենտրոնում, նկարների այրվելն ու վերացվելը մեզ հիշեցնում են Խայամի կժերն ու գինու գավաթները, որոնք գեղեցկության բարձրակետում մեկ հարվածով փշրվում են ու հողի վերածվում:

Բացի մեկ գործից, որը նման է Ռեզա Աբբասիի գեղանկարներին, մյուս երկու պատկերներում Աղդաշլուն իր դիտողին ներկայացնում է այլ պատկեր: Այստեղ ուղղակի ներառված է բանաստեղծական մեկ տող, և այն տեղադրված է ճմռված ու այրվող կադրում, որ բաց է թողնված օդում: Իհարկե, դրանք տձև ու տգեղ կերպով չեն ճմռվել:

Այդին Աղդաշլուի մյուս գործերում Հաֆեզի և Խայամի բանաստեղծական տողերը պատկերված են ուրիշ արվեստագետների՝ Եվրոպացի նկարիչների կամ Ռեզա Աբբասիի գործերով, սակայն այստեղ Աղդաշլուն

ուղղակիորեն է օգտվել Հաֆեզի բանաստեղծական տեքստից և մեկ տող ներառել իր կտավում:

Եզրակացություններ

Պարսից դասական պոեզիան մարմնավորվեց Իրանի ժամանակակից նկարիչների արվեստում՝ նրանցից ոմանց համար դառնալով գեղարվեստական ներշնչման հիմնական աղբյուրը: Ոգեշնչվելով Հաֆեզի պոեզիայից՝ իրանցի ժամանակակից նկարիչ Այդին Աղղաշլուն ստեղծեց ամբողջապես պոեզիայից սերող կտավներ, որոնցից լավագույնները կերպարվեստի բարձրարժեք նմուշներ են: Հաֆեզի բանաստեղծությունների միջոցով Այդին Աղղաշլուն իրանական դիմանկարի և մանրանկարչության մեջ ներմուծեց սյուրռեալիստական ոճը, և ստեղծվեց նոր ոճ՝ «ճմրդված մանրանկարչություն»:

Գրականություն

Խորամշակի Բահադին 2006, Հաֆեզ-նամեհ՝ Հաֆեզի բառերի, նշանների, հանգուցային հասկացությունների և դժվար տողերի բացատրություն, Ա գիրք, Թեհրան, Գիտական ու մշակութային հրատ., 36 էջ:

بهاء الدين خرمشاهی حافظ نامه، شرح لغات، علایم، مفاهیم کلیدی و ابیات دشوار حافظ، بخش اول. تهران. انتشارات علمی و فرهنگی. 2006. کل صفحات 764. ص 36.

Նիագբերմանի Սաիդ 1985, «Հաֆեզագիտություն», Թեհրան, «Փաժանդ» էջ 46:

سعید نیازکرمانی «حافظ شناسی». تهران. نشر پاژند. 1985. صفحه 46. کل صفحات 173.

ՀԱՖԵԶԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՐՏԱՅՈՒՆՈՒՄՆ ԱՅԴԻՆ ԱՂԴԱՇԼՈՒԻ ՆԿԱՐՆԵՐՈՒՄ

Զահրա Մալեքի (ԻԻՀ, Շիրազ)

Ամփոփում

Պարսից դասական պոեզիան մարմնավորվել է Իրանի ժամանակակից նկարիչների արվեստում՝ նրանցից ոմանց համար դառնալով գեղարվեստական ներշնչման հիմնական աղբյուրը: Ուսումնասիրելով պարսիկ դասական բանաստեղծների և ժամանակակից նկարչների ստեղծագործական ներքին կապը Հաֆեզի և իրանցի ժամանակակից նկարիչ Այդին Աղղաշլուի օրինակով՝ ակնհայտ է դառնում, որ վերջինիս կտավներն ամբողջապես սերում են պոեզիայից, և դրանցից լավագույնները կերպարվեստի բարձրարժեք նմուշներ

են: Հաֆեզի բանաստեղծությունների միջոցով Այդին Աղդաշլուն իրանական դիմանկարի և մանրանկարչության մեջ ներմուծեց սյուրռեալիստական ոճը, և ստեղծվեց նոր ոճ, «ճմռված մանրանկարչություն»:

Բանալի բառեր՝ Հաֆեզ, Այդին Աղդաշլու, պարսից դասական պոեզիա, իրանի ժամանակակից կերպարվեստ, իրանական դիմանկար, իրանական մանրանկարչություն, «ճմռված մանրանկարչություն»:

ОТОБРАЖЕНИЕ ПОЭТИЧЕСКОГО МИРА ХАФЕЗА В КАРТИНАХ АЙДИНА АГДАШЛУ

Захра Малеки (ИРИ, Шираз)

Резюме

Классическая персидская поэзия, воплотившись в искусстве современных художников Ирана, служила для них основным источником художественного вдохновения. Современный иранский художник Айдин Агдашлу создал ценнейшие образцы изобразительного искусства на основе творчества Хафеза – талантливого представителя классической персидской литературы. Поэзия Хафеза вдохновила Айдина Агдашлу на привнесение в портретную живопись и миниатюру сюрреалистического стиля, способствовавшего рождению нового стиля «мятой миниатюры».

Ключевые слова – Хафез, Айдин Агдашлу, персидская классическая поэзия, современное иранское изобразительное искусство, иранский портрет, иранская миниатюра, «мятая миниатюра».

REFLECTION OF HAFEZ'S POETIC WORLD IN THE PAINTINGS OF AYDIN AGHDASHLOO

Zahra Maleqi (IRI, Shiraz)

Abstract

Classical Persian poetry, when embodied in the oeuvre of the contemporary artists of Iran, was becoming for some a major source of artistic inspiration. The article analyzes the inner creative bond between classical Persian poets and present-day artists, exemplified by Hafez and the modern Iranian painter Aydin

Aghdashloo, whose all canvases stem from poetry, and the best of them are considered among the most valued achievements of visual arts. Hafez's verses were conducive to introducing surrealist style to Iranian portrait and miniature by the painter Aydin Aghdashloo, who has created thereby a new style of "crumpled miniature".

Key words – Hafez, Aydin Aghdashloo, classical Persian poetry, contemporary Iranian fine art, Iranian portrait, Iranian miniature, "crumpled miniature".